

ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΟΙ ΚΑΛΛΙΚΑΝΤΖΑΡΟΙ

Οι Καλλικάντζαροι των Ελλήνων και οι Καλλικάντζαροι των Τούρκων. Ο Κοραΐς και οι Καλλικάντζαροι. Πόθεν κατάγονται τα διαβολάκια αυτά του δωδεκαήμερου; Περιέργα Βυζαντινά έθιμα. Τα Διονύσια και οι Καλλικάντζαροι. Φαύνοι και Κολοβελώνηδες. Τι παθαίνει έπεισο γεννηθή τη βραδιά των Χριστουγέννων. Βασανιστήρια μικρών παιδιών. Τι γίνεται όταν δεν έξερει ο κουμπάρος το Σύμβολον της Πίστεως. Μιά συνταγή για να γίνη καλώς Καλλικάντζαρος.

Για τους Καλλικάντζαρους, τα περίεργα αυτά δαιμόνια του Δωδεκαήμερου των Χριστιανών και του Έλληνικού λαού, πρώτος έπραγματεύθη κατά τον δεκάτον έβδομον αιώνα ο Λέων Άλλάτιος και κατόπιν πολλοί άλλοι.

Στην Άθήνα έλεγαν παλαιά τους Καλλικάντζαρους, Κολοβελώνηδες, στην Ήπειρο Κολιοντζήδες. Οι Βυζαντινοί τους όνομαζαν Βανθουτζικάρους.

Έιναι γνωστό βέβαια τι πιστεύει ο λαός για τους Καλλικάντζαρους. Ότι δηλαδή όλον τον χρόνο πελεκάν ή ροκανάν κάτω βαθειά, τον κορμόν ενός δέντρον, επί του οποίου στηρίζεται ή γη, για να τήν ρίξουν. Και όταν δεν μένει παρά λίγο μόνον, για να τόν άποτελειώσουν, έχονται τα Δωδεκαήμερα και άνεβαίνουν να περιφρονή τους Χριστιανούς στον άπάνω κόσμο. Όταν όμως τήν παραμονή των Φώτων ένακαταβαίνουν στα καταχθόνια, ξαναβρίσκουν άκέραιο το δέντρο και ξαναρχίζουν το πελέκημα και το ροκάνισμα.

Η δοξασία του Έλληνικού λαού για τους Καλλικάντζαρους είχαν άφησει και στους Τούρκους.

Σε πολλά μέρη της Τουρκίας, οι Τούρκοι πιστεύουν ότι τις δώδεκα αυτές ήμερες, από τα Χριστούγεννα δηλαδή από τα Φώτα, εμφανίζονται στη γη, οι Καρα-Κόντζοι, κακοποιά πνεύματα, τα όποια για να τα άπομακρύνουν από τα σπίτια τους στέφουν τις νύχτες του δωδεκαήμερου αλωσιόδες και κάνουν όθρυβο μεγάλο.

Πολλά έγγραφησαν για τήν λέξη Καλλικάντζαρος. Άγνωστη ειναι όμως άκόμα ή καταγωγή της. Ο Κοραΐς τήν παράγει από το «Καλός-κάναθος».

Η ιδέα ότι οι Καλλικάντζαροι έχονται το δωδεκαήμερο, φαίνεται ότι από τις αρχαίες έφορτές των Βυζαντινών κατά τις ήμερες αυτές, όποτε φορούσαν προσωπίδες και έκαναν διάφορες παρεκτροπές τήν νύχτα στους δρόμους, εισβάλλοντες πολλές φορές και σ' αυτά τα σπίτια.

Η εκκλησία προσπάθησε με άφορισμούς να περιορίσει τις γιορτές αυτές, άλλα δεν τό κατάρθεσε.

Λείψανα των έφορτών αυτών σώζονται και σήμερα σε πολλά μέρη γνωρίσει, τον φονηά.

— Ο Μορέν! φώναζε και τόν πληρίασε με μιά άγρια έκφρασι στο πρόσωπό του.

— Δεν τόξερα! Δεν τόξερα...ψιθύρισε ό φονηάς με ύφος ειλινρινούς άπελπισίας...

— Έσύ!... Έσύ να μού κάνη; αυτό!... Τήν κορούλα μου... Το παιδί μου!... Κακοήγες!...

Και όμορως έναντίον του, ενώ εκείνος ύποχωρούσε χωρίς καν να κινή τήν παραμικρή κίνησι άμύνης.

Τά χέρια του δικηγόρου Ντωμπρεσσόν έπιπασαν τόν λαμό του φονηά και τόν έσφιξαν με μιά άγρια, άπάνταστη δύναμη, τόν ζούλιξαν έντελώς, όσπου τα μάτια του κακούργου πετάχθηκαν έξω άπ' τις κόγχες τους και ή άναπνοή του σταμάτησε. Παρ' όλα αυτά ό δολοφόνος δεν σήκωσε τα χέρια του έναντίον του δικηγόρου. Γονάτισε μόνο κάνοντας με τα χέρια μιά κίνησι ικεσίας. Άλλα ό Ντωμπρεσσόν άντι να έλαττώση το σφίξιμο, τό δυνάμωσε ολοένα.

Και ενώ ό κακούργος ξεψυχούσε κάτω άπ' τα χέρια του ό δικηγόρος Ντωμπρεσσόν άναπαύοιτο—όπως πάντα και πριν από λίγη ώρα στο σπίτι των Μουινιων—τήν δική του Μορέν και ξανάβλεπε σάν σε όπτασια τόν έαυτό του μέσα στο έκθαμβό άκροατήριό κ' έμπρόσθι στους συνφρονημένους ένόρκους, στις ψυχές των όποιων κατάλαζε τό δηλητήριο της άμφιβολίας για τήν ένοχή του Μορέν και κατάρθεσε άσολλόγιστο, για τήν ειχαριστήσι ένός επαγγελματικού θυμαίβου, να τόν άπαλλάξη άπ' τα νύχτα της Δικαιοσύνης κ' άπ' τό κεφάλι της λαμηριότου.

Άλλά τώρα στο πρόσωπο του δικηγόρου δεν ζωγραφίστηκε τό ειρηνικό και θυμαίβευτικό χαμόγελο που είχε ζωγραφισθή πριν από λίγες ώρες μέσα στο σπίτι των Μουινιων. Τώρα το πρόσωπό του είχε έντελώς αλλοιωτική έκφρασι.

— Και ενώ ό κακούργος σφαιραζόταν στο πάτωμα νεκρός, ό δικηγόρος Ντωμπρεσσόν, κατακίτρινον σάν φάντασμα, με βήμα κλονόμνο, πλησίασε στο καταματωμένο παρθετικό κρεβάτι, ψιθυρίζοντας άπελπισμένα.

— Έγώ...έγω είμαι ό αϊτός! Έγώ φταίω γ' αυτό!...

Έτσιτα πήρε τό κρδο κατακίτρινον χροάκι της άγαπμένης του μοναχοκόρης, άκούμπησε τα τρέμονα χείλη του έπάνω και με μάτια βουχοκωμένα ψιθύρισε σιγανά - σιγανά, σάν να φοβόταν μήν ταράξη τόν ήπνο της νεκρής:

— Συγγνώμη...Συγγώμησε με... μικρούλα μου... άγαπημένη μου μικρούλα συγγνώμη...

HENRIETTE LANGLADE

της άντικής Μακεδονίας (Καστοριά, Λαγιάστα, Χροππίστα, Φλώρινα, Νέρεσκα, Κλεισούρα, Μπελκαμένη κλπ.) και της Θράκης (Διδυμοτείχον κλπ.) και τόν Πόντον άκόμα.

Οι πανηγύρια των Καλλικάντων αυτών, «Καλοί-κάλλαιδοι» όνομαζόμενοι μετονομάστηκαν νατά παραπομπάν Καλλικάνδοροι και Καλλικάντζαροι. Άλλοι πάλιν ύποστήριζαν ότι οι Καλλικάντζαροι προήλθαν από τους μύθους των αρχαίων Έλλήνων περί Σατύρων, Πανός και Φαύνων.

Τά σωματικά έλατώματα που άποδίδει ό Έλληνικός λαός στους Καλλικάντζαρους ύπενηθμίζουν τις μορφές των Καβιρίων δαιμόνων και των άλλων πλάσμάτων της Διονυσιακής λατρείας. Τόσο δε όμοιάζον τα πλάσματα αυτά με τους σημερινούς Καλλικάντζαρους, που όποιοι τους βλέπει στις διάφορες άπεικονισίες των στην αρχαία τέχνη, άναγνωρίζει τους σημερινούς Καλλικάντζαρους, όπως τους διέπλεσε ή φαντασία του Έλληνικού λαού.

Ο Έλληνικός λαός στις δοξασίες του, παρουσιάνει τους Καλλικάντζαρους άσημομορφους, άδύνατους, κοντούς ή νάνους, μελαυγούς, χέρια μακρὰ με μεγάλα νύχια για να γραστούναιε την νύχτα τις άνθρώπους και ίδιους τις γορές. Τούς φαντάζονται επίσης με τραγίνα πόδια ή κουτσούς. Παπούτσια έχουν εύλαια ή αιδιόγεια. Φορούν φτωχά φορέματα, τραγίνα ρούχα και μιά κουκούλα από καπνός στο κεφάλι. Έπίσης πολλές φορές τους φαντάζονται ότι έχονται κηφάλια άπάνω σε γαιδάρους ή σε πεινιούς!

Οι Καλλικάντζαροι έχουν και άρχηγό. Τόν Μεγάλον Καλλικάντζαρον ή Μανθρακοίκον, όπως τόν λένε, ό όποιος ειναι μέλιτο σακάτης και κουτσάινει. Τόν Άρχηγό αυτόν τόν λένε και Ύπερβανθουτζικάριον.

Οι Καλλικάντζαροι είχαν τήν δύναμη να άνεβαίνουν με εύκαιρία, σάν γουστερίτες, άπάνω στους τοίχους και τα τείχη, όσο ψηλά και άν έινε, να περπατούν άπάνω στις στεγές, να μπαινούν και να άνεβοκαταβαίνουν στις κωνοδόχες και να τρυπώνουν στα σπίτια.

Κατά τις λαϊκές παραδόσεις, οι Καλλικάντζαροι περπατούν τα κορτίσια, όταν βγαίνουν την νύχτα θέλω μοναχά, τις χήρες και τις γορές και τις μαμές, επίσης δε και τους μιλωνάδες, κατά προτίμησιν αυτούς, άγνωστον γιατί.

Κατά τόν λαό, Καλλικάντζαροι γίνονται όσοι γεννηθούν τήν νύχτα των Χριστουγέννων, ή τήν έβδομάδα τήν από τών Χριστουγέννων μέχρι της πρώτης τού έτους, γιατί θεωρούνται «όχι εν άμαρτία συλληφθέντες», τας ήμέρας δηλαδή της Μ. Έβδομάδος.

Στην Χίο, κατά τήν μαρτυρίαν του Άλλαιτου, βασιάνιζαν άλλοτε το δυσχεστομένο παιδί, που γενιόταν τις ήμέρες των Χριστουγέννων. Τού καίγανε τα πόδια, σε μιά φωτιά, που τήν άνάβανε στο πιο δημόσιο μέρος του χωριού, και τότο για να καούν τα νύχια του και έτσι να γινώσχη και να μη γίνη Καλλικάντζαρος. Έπίσης πιστεύουν ότι εκείνοι που πεθαίνουν χωρίς να βαπτισθούν, γίνονται Καλλικάντζαροι, όπως και εκείνοι που δεν βαπτισθήκαν καλά, είτε γιατί ό παπάς δεν διάβασε καλά τις εχές στη βάπτισι, είτε γιατί ό άνάδοχος δεν ειπε καλά τό «Πιστεύω».

Σε πολλά επίσης μέρη της Έλλάδος, πιστεύουν ότι Καλλικάντζαροι γίνονται και όσοι πέθαναν χωρίς να μεταλάβουν, όσοι μείναν ήσφαροι—έκτός εκείνων που πέφτουν στις μάζες— οι ατύχητοις και όιοι δεν εκπροθεύτηκαν με θεσοκομικώς εχές.

Άλλα και κάθε ένας μπορεί να γίνη Καλλικάντζαρος, για να βασανισθή τήν άπιστη έρωμένη που τόν κοροϊδεύει ή τόν σκληρό τοκογλόφο ή τόν κακό τόν άρχοντα, άρκει γ' αυτό επί τρία βράδια στη σειρά να μείνη έξω τήν ώρα που βλαπτεύει το φεγγάρι, έχοντας τό κεφάλι του σκεπασμένο με άράγγιν και τό πρόσωπό του μωρσιμένο με κηλίνα, έπακαλούμενος ως εξής τους Καλλικάντζαρους:

Μεγάλε Καλλικάντζαρε κ' έγώ να γείνω «τσάγκαρι» (:) με τα ήγηρά ποδάρια και σ' ό μιστόρακι μου, πάρε μου έμέ τό «έιδος» μου να πάμε να δουλέψουμε και δός μου τή μορφή σου τόν άδικο τόν άρχω (άρχοντα)

(ή τό όνομα εκείνου έναντίον του όποιού ή έπίκλησις)

να κάνουμε αυτόν άσκι, τομάρι για νταούλι...

Άν αυτό επαναληφθή τρεις φορές ό άνθρωπος θά γίνη, σάν πεθάνη, Καλλικάντζαρος, και δεν θ' άφηνι με ό ήυχια τους δικούς του.